

Sözün Düşüşü

Jacques Ellul

Sözün Düşüşü

Jacques Ellul

Özgün Adı

La parole humiliée [The Humiliation of the Word (İng.)]

Türkçesi

Hüsamettin Arslan

Editör

Ekrem Ayyıldız

Bu kitabın Türkçe yayın hakları **Editions du Seuil**'den alınmıştır ve **Paradigma Yayıncılık**'a aittir; hiçbir bölümü yayıncının izni olmaksızın fotokopi ve kompüter dahil hiçbir elektronik ya da mekanik araçla yeniden üretilemez, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

4. Baskı, Paradigma, İstanbul, Mart 2015

Dizgi-Mizanpaj

Hülya Aşkın-Bilen

Kapak

Bakiş Grafik

Baskı

Bahri Mutlu Matbaası

Davutpaşa Cad. Güven San. Sitesi C Blok No: 256

Topkapı-Zeytinburnu/İstanbul

Sertifika No: 18569

ISBN: 979-975-9218-24-8

Paradigma Felsefe Serisi: 2

1. Felsefe; 2. Dil Felsefesi; 3. Teoloji, Din, Metafizik; 4. İkonoloji;

5. Teknoloji Felsefesi; 6. Sanat Felsefesi;

7. Hermenoytik ve Teolojik Hermenoytik; 8. Sosyal Bilimler;

9. Modernite, Modernizm, Modern Teoriler ve İdeolojiler

PARADİGMA YAYINCILIK

Alemdar Mah. Ticarethane Sok.

Üçpınar Hanı No: 21/1 – 34110

Cağaloğlu/İSTANBUL

Tel: (0 212) 528 19 28

Faks: (0 212) 526 81 52

www.paradigmakitap.com

info@paradigmakitap.com

Sözün Düşüşü

Jacques Ellul

Türkçesi:
Hüsamettin Arslan

Richard Wolin:

2000 yılından beri New York, City Üniversitesi Graduate Center'da karşılaştırmalı edebiyat ve tarih profesörü; daha önce Rice Üniversitesinde çalışmıştı. Postmodernizme Platoncu saldırıları ve özellikle de Nietzsche ve Heidegger eleştirileriyle ünlü. Çok sayıda makalesi dışındaki eserleri: *Walter Benjamin: An Aesthetic of Redemption* (1982); *The Politics of Being: The Political Thought of Martin Heidegger* (1990); *The Heidegger Controversy: A Critical Recorder* (1991) (editörlüğünü yapmıştır); *Karl Löwith, Martin Heidegger and European Nihilism* (1995; yazar bu metnin editörü); *The Terms of Cultural Criticism: The Frankfurt School, Existentialism and Postmodernism* (1992); *The Seduction of Unreason: The Intellectual Romance with Fascism from Nietzsche to Postmodernism* (2004); *The Wind from the East: French Intellectuals, The Cultural Revolution, and the Legacy of the 1960s* (2010); *Labyrinths: Explorations in the Critical History of Ideas* (1995; yazar bu metnin editörü).

Hüsamettin Arslan:

1956 Mesudiye-Ordu doğumlu. Halen Uludağ Üniversitesi Fen-Ed. Fakültesi Sosyoloji Bölümü öğretim üyesi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü mezunu. Aynı bölümde yüksek lisans yaptı. Doktora aşamasında alan değiştirdi ve “bilgi sosyolojisi ve bilim sosyolojisi” konulu doktora tezini İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü’nde yaptı. *Epistemik Cemaat/Bir Bilim Sosyolojisi Denemesi* (Paradigma, 1992; ikinci baskı 2007) bilim sosyolojisi alanında Türkiye’de yapılmış ilk akademik çalışmadır. Yegâne entelektüel hobisi felsefe okumak. Arslan’ın akademik dergilerde yayınlanan yazıları dışında yayınlanmış bir kitabı daha var: *Jöntürkler, Jönkürtler, Muhafazakârlar/Meçhul Okurla Söyleşiler* (Paradigma, 2009).

Derleme ve çeviri: *İnsan Bilimlerine Prolegomena/Dil, Gelenek, Yorum* (Paradigma, 2002); *Hermeneutik ve Hümaniter Disiplinler* (Paradigma, 2002); *Retorik, Hermeneutik ve Sosyal Bilimler* (Paradigma, 2002);

Çevirileri: I. Lakatos ve A. Musgrave (ed.), *Bilginin Gelişimi ve Bilginin Gelişimiyle İlgili Teorilerin Eleştirisi* (Paradigma, 1992); Chalmers, A., *Bilim Dedikleri* (ilk baskı 1992; gözden geçirilmiş baskı Paradigma 2007); Barnes, B., *T.S. Kuhn ve Sosyal Bilimler* (gözden geçirilmiş baskı, Paradigma, 2008); John W. Murphy, *Postmodern Sosyal Analiz ve Postmodern Eleştiri* (Paradigma, 2000); Ellul, J., *Sözün Düşüşü* (Paradigma, 3. baskı, 2012); Woolgar, Steve, *Bilim: Bilim İdesi Üzerine Sosyolojik Bir Deneme* (Paradigma, 1999); Falzon, C., *Foucault ve Sosyal Diyalog* (Paradigma, 2001); Toulmin, S., *Kozmopolis* (Paradigma, 2002); W. J. T. Mitchell, *İkonoloji: İmaj, Metin, İdeoloji* (Paradigma, 2005); (İsmail Yavuzcan’la birlikte) Gadamer, H. G., *Hakikat ve Yöntem I ve II* (Paradigma, 2008-2009); Kearney, Richard, *Çağdaş Filozoflarla Söyleşiler* (Paradigma, 2010). Kathleen M. Wheeler, *Romantizm, Pragmatizm ve Dekonstrüksiyon* (Paradigma, 2011); Zimmerman, Michael E., *Heidegger: Moderniteyle Hesaplaşma/Teknoloji, Politika, Sanat* (Paradigma, 2011). Thomson, Iain D., *Heidegger: Ontoteoloji/Teknoloji ve Eğitim Politikaları* (Paradigma, 2012). Wolin, R. *Heidegger’in Çocukları* (Paradigma, 2012).

İçindekiler

Türkçe Baskıya Önsöz	IX
Önsöz	XVII
Giriş: Temellere Dönüş	1

BİRİNCİ BÖLÜM

Görme ve İşitme: Prolegomena	7
1. Görme	7
2. İşitme	17
3. Görme ve İşitme	35
4. Filozoftan Ne Haber?	48
5. Yazı	54

İKİNCİ BÖLÜM

Putlar ve Söz	61
1. Tanrı Konuşur	61
2. Vizyonlar ve Putlar	90
3. İkonun Teolojisi	130
4. Tanığın Sözü	135

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Göz'ün Zaferi	143
1. İmajların İstilası	146
2. Fayda	163

3. Televizyon	178
4. Teknik	188

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Sözün Aşağılanması	197
1. <i>De Facto</i> Düşüş	197
2. Dili Aşağılama	206
3. Sözden Nefret	219

BEŞİNCİ BÖLÜM

İmaj ile Söz Arasındaki Dinî Çatışma	233
1. İmajların İstila Ettiği Kilise	233
2. Nihai Değer ve Tutsak Söz	245
3. Gizli Olanın Reddi	252

ALTINCI BÖLÜM

İmaja-Yönelimli Kişi	259
1. İmajların Tüketicisi	261
2. Entelektüel Süreç	266
3. Modern Sanatta Uzak ve Görselleşme	281

YEDİNCİ BÖLÜM

Uzlaşma	289
1. Işık	294
2. Uzlaşma	300
3. İkonların Yeniden Keşfi	306
4. Yuhanna İncili	308
5. Değişme	323
6. Sözün Özgürlüğü	340
Jacques Ellul'un Diğer Eserleri	343
Dizin	347

Türkçe Baskıya Önsöz

Tercüme

Sözün *Düşüşü* dil hakkında bir kitaptır. Onu Türkçe'ye tercüme ettim; çünkü çok sevdim ve memleketimin insanlarıyla paylaşmak istedim. Kitap güzeldir; fakat her kitap güzel değildir. Her kitap okunmaya değer değildir. Benim ölçülerime göre, *Sözün Düşüşü* "muhteşem" bir kitap. Okuduğunuzda sizi sarsmayan, sizde yeni ufuklar açamayan, zihin sınırlarınızı zorlamayan kitaplar "muhteşem" değildir. Sözün *Düşüşü*, "dil"le ve "din"le ilgili devasa sorunları olan bir toplumun mensupları için muhteşem; çünkü kitabın onlarda bir karşılığı var ve buna yürekten inanıyorum.

Sözün Düşüşü'nü tercüme etmeseydim entelektüellerimiz eseri yıllarca görmeyebilirlerdi. Hatta, farkına vardıkları durumlarda bile, genellikle olageldiği üzere, görmezlikten gelebilirlerdi. *Sözün Düşüşü* yalnızca dilden değil, teolojiden de söz ediyordu ve bu özelliği dolayısıyla tercüme eserler yayınlayan yayınevlerinin "teolojiden nefretinin" kurbanı olabilirdi.

Türkiye'de tercümenin tarihi, "intelijansiyamızın" Batı toplumu ve kendi toplumu karşısında ve içindeki "duruşunun" aynasıdır. Toplumumuzda, tarihî nedenlerle, Batı dillerini bilenler, top-

lumumuzun modernleşme sürecinin öncü kesimine mensup “aydınlar”dır. Onlar bu konumlarıyla Batı toplumuyla toplumumuz arasındaki entelektüel ilişkinin araçlarıdır. “Aydın olmaklıkları” büyük ölçüde bu “aracı olma” rollerinden doğar. Onlar öncelikle “düşündükleri” için değil, Batı dillerini bildikleri için “aydın’dırlar. Batı düşüncesi toplumumuza, bu aracı “aydın” kesimde, bu prizmada “kırıldıktan/tahrif olduktan” sonra ulaşır. Durum, kaçınılmazdır. Genelde tercüme tahriftir; orijinal metnin tahrifi. Ülke-mizde (ve diğer Batı dışı toplumlarda — the West and the Rest — bu genel tahrif sürecini, bir ikinci tahrif süreci izler. İkinci tahrif sürecinin aktörleri “mütercim sıfatıyla mütercim” oldukları için tercüme orijinalin tahrifi değildir yalnızca; kendi otantik kültürüne savaş ilan etmiş bir “intelijansiya” oldukları için de orijinalin tahrifidir. Onlar bu tahrif işleminde toplumlarına Batı’yı ve modern uygarlığı bütün renkleriyle birlikte sunmazlar, kendi “ilgi ve çıkarlarına” uygun düşen Batı’yı ve modern uygarlığı, kendi Batı’larını ve modern uygarlıklarını sunarlar. Bu anlayışa göre tek Batı ve modernite, tek “batılılaşma” ve “modernleşme” biçimi vardır. Bu “takdim” işleminin hâkim çizgisi, “misyonerce” yapıyor olmasıdır. Türkiye’de “intelijansiya” kendi Batı’sının misyonerliğini yaparken dogmatik, militan ve sofudur. Bu faaliyete muhatap olan “yerli” okuyucular sınıfına “plep” muamelesi yapar. Yerli plepler entelektüel evrim merdiveninin dibindedirler ve bu merdiveni tırmanmanın biricik yolu, gemileri yakmak, “otantik” kültürü “reddetmek”, en yumuşak ve ılımlı formunda “terk etmek”tir.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı gibi, intelijansiyamızın “misyonerce” takdimini yaptığı *mono/homojen* Batı panteonunda, modern düşüncenin, intelijansiyamızın kendi toplumlarındaki konumlarını takviye eden “aziz”ler yer alırlar. Diğerleri, Türkiye’deki Batılı düşünürler panteonuna sokulmaz. Bu tarihsel olarak böyledir, çünkü Türkiye’de intelijansiya “mono,” “monoblok” ve homojendir. Çoğul değil, üniter bir yapıdır. O “üniter” olduğu için, bize üniter bir “Batı” sunar. Hiç değilse tarihî gelişim süreci itibarı ile bu böyledir.

Aslında toplumumuz açısından sorun, zannedildiği gibi, modern düşünceyi alıp-almama sorunu değildir; sorun modern düşüncenin “nasıl” alındığı, nasıl alınacağıdır. Türkiye’de Batı dillerini bilen aydınlar (modernleşme tarihimiz açısından bakıldığında, özellikle de Fransızca bilenler), tercüme faaliyetlerinde, tercümesini yaptıkları düşünürleri ve onların düşüncelerini, kendi otantik kültürlerine açtıkları “seküler” Haçlı seferinde bir entelektüel silah olarak kullanmışlardır. Batı kültürü onlar için lojistik destek sağlayan tükenmez kaynaktır. Katolik Batı’ya, Batı’ya muhalif Batı’ya, intelijansiyamızın kendi toplumundaki ayrıcalıklı konumunu sarsacak muhalif Batı’ya, muhafazakâr Batı’ya ait metinler tercüme edilmelidir. Son zamanlarda, Türkiye’de entelektüeller arasında bir çeşitlenme ve farklılaşma ortaya çıktığı, bu farklılaşmanın tercüme sürecine de yansıdığı açıktır; ancak bu farklılaşmanın yeterli olmadığı ve henüz cılız olduğu tartışma götürmez. “Batı”yı bütün renkleriyle birlikte anlamalıyız. “Entelektüel efendilerimizin” dünyasını bütün renkleriyle birlikte anlamalıyız; aksi takdirde “anlamış” olmayız. Her *mono* anlama indirgemecidir ve mümkün yanlış anlamaların en yanlış olanıdır.

Bu yüzden, tercüme etmeseydim, *Sözün Düşüşü* yıllarca tercüme edilmeyi bekleyebilirdi.

La parole humiliée/The Humiliation of the Word’ü “Sözün Düşüşü” diye tercüme ettim. Aslında *humiliation* kavramı “aşağılama, utandırma, küçük düşürme, tahkir etme, rezil etme” anlamlarına gelir. Bu kavramı estetik kaygılarımdan dolayı, ve Batı tarihinin fiilî değişim sürecini ve çağrışımlarını gözönünde bulundurarak “düşüş” terimiyle karşıladım. Modernitenin tarihi söz’ün fiilen düşüşünün de tarihidir. Ayrıca, belirtmeye bile gerek yoktur ki, “söz” (*word*) kavramını isteyen okuyucular istedikleri yerde “kelâm” diye de okuyabilirler. Dolayısıyla Söz’ün Düşüşü, *Kelâm’ın Düşüşü*’dür. Metinde, köşeli parantez içinde verilen ifadeler bana aittir.

Jacques Ellul (1912-1994):

Teknoloji filozofu, tarihçi ve sosyolog; umudun teologu, etik yanlısı ve aktivist.

Ellul 6 Ocak 1912'de Fransa'da Bordeaux'da, Joseph ve Martha Ellul'ün çocukları olarak doğdu. Kozmopolit bir aileden geliyordu; Joseph'in babası İtalyan, annesi Sırp'tı. Şarap ticaretinde, gemileri battığı için iflas etmişti. Jacques'ın babası Joseph, Viyana'da önce hukuk eğitimi sonra da işletme tahsili yaptı ve daha sonra da şarap ticaretinde tecrübe kazanmak için Fransa'ya, Bordeaux'ya gitti. Orada Jacques'ın annesi Martha ile karşılaştı. Voltaire'ci bir şüpheciydi ve dinin mitolojiden ve menkıbeden başka bir şey olmadığını düşünüyordu. Babası Portekizli ve şarap ticaretiyle uğraşan, annesi bir Fransız protestanı olan annesi Martha, dindar ve kendini dine adanmış bir kadındı. Jacques Ellul, kozmopolit ve zenginliğini kaybetmiş bir aileden geliyordu ve tarihin ve ulusçuluğun önemli bir değer olarak görüldüğü Fransa'da bir yabancıydı.

Ellul yoksul, ancak mutlu bir çocukluk dönemi geçirdi; aristokratik erdemlerle büyüdü. Bugün Lycée Montesquieu adını taşıyan Lycée Longchamp'da okudu. Latince, Fransızca ve Almanca öğrendi. Donanmaya girmek ve subay olmak istiyordu, fakat babasının ısrarı üzerine 1930'da Bordeaux Üniversitesi'nde hukuk öğrenimine başladı. Üniversiteye başladığında, henüz Hristiyanlığa dönmemişti. Üniversite yıllarında, hayatında çok etkili olacak iki kişiyle tanıştı. Bunlardan biri dostu Bernard Chorbennau, diğeri ise eşi Yvette'di. Biri kız dört çocuk sahibi oldu: Jean, Simon, Yves ve Dominique.

On sekizine geldiğinde Marx'ı keşfetti ve *Kapital*'i okudu. Bu yıllar ailesinin yoksulluğunu problem olarak gördüğü, çevresindeki sosyal adaletsizliklerden etkilendiği yıllardı. Yetenekli ve çalışkan olduğu halde iş bulamayan bir babaya sahipti. 1930'lu yıllardı ve modern dünya 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı'nın etkisi altındaydı. Marx'ın diyalektik materyalizmini benimsiyordu. Entelektüel hayatının daha sonraki dönemlerde Marx'a olan entelektüel borcunu, ona Kilise'yi sosyolojik açıdan incelemesine kılavuzluk ettiğini söyleyerek ödeyecekti.

Ellul ve dostu Chorbennau orijinalitesi günümüzde düşünce tarihçileri tarafından teslim edilen Emmanuel Mounier adıyla birlikte anılan sosyal felsefe üzerinde çalışıyorlardı. Politik ekolojinin hakiki öncüleri olan iki arkadaş modern toplumun “liberter-anarşist” bir ruha sahip eleştirisini yapmak niyetindeydi.

Yirmi iki yaşında Kitâb-ı Mukaddes okumaları sırasında bir zihinsel ve manevi bunalım yaşadı ve Hristiyanlığa döndü. Bu dönüşümü şöyle dile getirir Ellul: *“Tarihin ötesine uzanan bir bakış açısını keşfettim.”* Annesine, *“İsa’ya inanıyorum. İltida ettim.”* dediğinde, annesi ona şöyle cevap verdi: *“Şaşırmadım. Sen doğduğun andan beri, bunun için her gece Tanrı’ya dua ediyordum.”*

Ellul 1936’da “The History and Legal Nature of the Mancipium” adlı teziyle doktorasını aldı ve Montpellier’deki Hukuk Fakültesinde hoca olarak görev yapmaya başladı (1937-38); Ellul ayrıca Strasbourg ve Clermont-Ferrand üniversitelerinde de çalıştı.

Ellul daha sonra teoloji okumaya başladı. Fransız Protestan teolog Jean Bosc ile arkadaşlığı vasıtasıyla İsviçreli teolog Karl Barth’ın yazılarına ulaştı. Karl Barth’da onu etkileyen şey, diyalektik yaklaşımıydı: *“Karl Barth’ı okuduktan sonra Calvinism’i terk ettim.”*

Ellul, bu arada, fiilen birçok devrimci harekete katıldı. Bunlardan biri 1930’lu yılların ortalarında gerçekleşen Halk Cephesi ve İspanya İç Savaşı’ydı. Daha sonra 1937’de evleneceği İngiliz uyruklu Alman kızı Yvette Lensvelt’le bu olayların içinde tanıştı. Yvette bir Katolik okulunda eğitim görmüş, ancak daha sonra rahipler sorularına cevap vermeyi reddettikleri için Hristiyanlığı reddetmişti. Hemşirelik eğitimi almıştı ve Ellul ona rastladığında üniversitede hukuk öğrencisiydi.

Jacques Ellul 1944’te Ulusal Kurtuluş Hareketine katıldı ve aynı yıl Bordeaux Üniversitesi Hukuk ve Ekonomi Bilimleri Fakültesi’ne Tarih ve Kurumlar Sosyolojisi profesörü oldu. 1947’den itibaren aynı zamanda Politik Araştırmalar Enstitüsü’nde de çalışmaya başladı. Bir hoca ve yazar olarak Ellul, bu faaliyetleri dolayısıyla bir yazar tarafından 1944 yılında, “Bordeaux’nun peygamberi” diye tanındı.

Genel bir kategori altına yerleştirmek gerekirse Jacques Ellul, hem teolog ve sosyolog hem de filozof olarak Kıta Avrupası Geleneği içinde yer alır. Anglo-Sakson Geleneği'nin ya da Analitik Geleneğin aksine, bu düşünce geleneğine mensup düşünürlerin temel özelliği, metinlerinde kendi çağlarının ve toplumun sorunlarını doğrudan ele almalarıdır ve bunu Ellul'un metinlerinde de görmek mümkündür. O çalışmalarında yöntem olarak diyalektik yöntemi kullanır: *"Entelektüel kaynaklarımdan ikisi Karl Marx ve Karl Barth olduğu için, diyalektiğin benim için merkezî bir önemi vardır. Yazılarımda tümü bir kaşıt noktadan hareketle kaleme alınmıştır. Her şeyden önce ben bir diyalektikçiyim. Diyalektik analiz olmaksızın hiçbir şeyin anlaşılma-yacağına inanıyorum."* Diyalektik çok-anlamalı bir kavramdır; diyalog, dikatomi, düalizm, paradoks, antinomi, mantıksal analiz ya da sentez anlamlarına gelir. Ellul için diyalektik, lineer bir neden-sonuç mantığı dahilinde sentezi yapılamayan ya da birleştirilemeyen, varoluşları birbirlerine bağlı çelişkili faktörleri gören düşünce yöntemidir. Diyalektik, çelişkili faktörlerin bir arada yer almasının yol açtığı bir tarihsel dinamizmi varsayar. Bu çelişkili faktörler yoluyla tarihsel değişme yeni bir duruma yol açar. Diyalektiğe bu vurgusuyla Ellul, kökleri Soren Kierkegaard, Karl Barth, Emil Brunner ve Rudolf Bultmann gibi teologların düşüncelerinde yatan "diyalektik" teoloji geleneğinde yer alır. Ona göre Musevî ve Hristiyan düşüncesi yalnızca diyalektik olabilir. Ve bu diyalektiğin kökleri Grek düşüncesinde değil, Yahudi-Hristiyan düşünce geleneğindedir. Ellul'e göre, *"Kutsal kitabın vahyinin en iyi açıklamasını diyalektik düşünme verebilir sadece."*

Ellul'un düşüncesine egemen olan diyalektik "zorunluluk"la "özgürlük" arasındaki diyalektiktir. Bu dünya, "düşüş'ten sonraki" dünya veya toplum düzeni zorunluluğun düzenidir. Buradaki zorunluluk kader ya da bir tür mekanistik determinizm değildir. Heidegger'in şu sözünü hatırlıyor insan ister istemez: *"Özgürlük kader varsa anlamlıdır yalnızca."* Ellul'e göre zorunluluk insanın bu dünyanın güçlerince kökleştirilmesi, insanın günahla köleleştirilmesidir. Bu dünyada egemen olan şey Para ve İktidar'dır. Ona göre insanlığın evriminin değişmeyen temel mekanizması şudur: *Kutsal olanın kutsallığının yıkılması ve eski kutsallar yerine yeni kutsalların ikame edilmesi ve tekrar mevcut kutsalların kutsallığının yıkılması ve tekrar...* Hristi-

tiyanlığın ilk dönemlerinde, Grek felsefesinde anlaşılacağı şekliyle doğa'nın kutsallığı yıkılmış ve onun yerine, Kilise yeni kutsal olarak tarih sahnesindeki yerini almıştır. Daha sonra, Protestan reformu Kitâb-ı Mukaddes adına Kilise'nin kutsallığını yıkmış ve onun yerine "Kutsal Kitap'ın" kutsallığını ikâme etmiştir. On sekizinci yüzyıl bilimsel ve teknik akıl adına, yeni bir kutsallığı yıkmaya eylemi gerçekleştirmiş ve modern bilim ve teknik çağdaş toplumun seküler dinine, dolayısıyla kutsalına dönüşmüştür. Günümüzde "Kutsal"ın mekânı geleneksel dinler anlamında din değil artık; günümüzde kutsalın ikâmetgahı seküler toplum ve kültür. Artık seküler kutsallarımız var.

Ellul insanın inandığı şeyi dile getirmesinin zor olduğunu düşünür. İnsanın inanmadığı şeyi açıklaması, inandığı şeyi açıklamısından daha kolaydır: *"İnanmadığım şey açık ve kesindir; inandığım şey kompleks, karışık ve teoriktir."*

Bu düşüncüyü anlamak için, Ellul'ün *Sözün Düşüşü* adlı kitabına, yani elinizdeki kitabına bakmalıyız. Söz ile imaj diyalektiğinde, "inanç" söz alanında, "gerçeklik" imaj alanında ikâmet eder. Söz, yani dil belirsizdir, oysa gerçeklik ve imaj kesindir. Ellul'ün düşüncesi, gerçekliğin reddi değildir, gerçekliğin eleştirisidir ve Ellul kitaplarında modern kültürün en görkemli ve etkili eleştirilerinden birini bize sunar. İnanmadığı bir gerçekliğin, insanı günah içinde köleleştiren güçlerin eleştirisini, Ellul'den alabileceğimiz yegâne şeyin, bu eleştiri ruhu olduğunu düşünüyorum: *"Müritlerim olsun istemem. İnsanların beni izlemelerini istemem."* Ellul'de Nietzsche'nin ruhu dirilmiş gibidir: en iyi Nietzsche'ci Nietzsche'ye muhalefet eden kişidir.

Ellul görüşleriyle Nietzsche'nin ve Nietzsche sonrası muhafazakâr kıta düşünürlerinin nihilizm ve nihilizmi aşma sorunu arasında paralellikler kurmak mümkündür. Bu bakış açısına göre "modernite süreci" bir nihilistleşme sürecidir ve bu da nihai noktada "anlamın" buharlaşması anlamına gelir. Anlamı taşıyan şey dildir ve anlamlı olan yalnızca dildir. Anlamın buharlaşması hakikatin buharlaşmasıdır ve hakikatin mekânı dildir. Bize anlamlı bir dünyanın ve hayatın kapısını yalnızca dil aralayabilir. Ellul'ün dile yaptığı vurguyla Kıta Avrupası Geleneği'ndeki "dile dönüş hareketi"

içinde yer aldığı söylenebilir. *Sözü'n Düşüşü*, bu kontekst içinde okunabilir. Ellul bir “hayır” diyebilme tutumunun düşünürüdür ve ona göre bize “hayır” diyebilme imkânını yalnızca işitme yetimiz ve dil verir. Ellul, Heidegger’i okumuş muydu acaba? Muhtemelen evet. “*Kulağımız en ontolojik organımızdır*” der Heidegger.

Bu kısa tanıtma yazısını Ivan Illich’ten bir iktibasla bitirelim: “Bazılarımız onu *Kitâb-ı Mukaddes’in* büyük yorumcusu, bazılarımız da teknoloji filozofu olarak okudu. Fakat çok azımız onu eş zamanlı olarak hem filozofun hem de inanan kişinin/müminin düşünüşüne meydan okuyan adam olarak gördü. O açık, gözlemlenebilir fenomenleri inceleyen, inceleme konusunun (teknoloji) yalnızca akıl yoluyla kavranılmasının çok deşet verici olabileceğinin bilincinde bir teknoloji filozofunu andırır. O müminin/inanan kişinin Kutsal Kitab’a inancını ve eskatolojik umudunu, rahatsız edici ve yıkıcı iki hakikatin, yani, modern tekniğin ve modern tekniğin zararlı sonuçlarıyla ilgili hakikatle İncil’in Hristiyanlık denilen ideolojiye dönüştürülmesiyle ilgili hakikatin ışığında derinleştirmesine kılavuzluk eder.”

Hüsamettin Arslan

Giriş

Temellere Dönüş

Burada, ikonik ifade veya sentagmatik ya da metadil üzerine yazılmış bir bilimsel inceleme aramayın. Bilimsel sınırları ileri götürme iddiasında değilim. Burada daha çok, bütün kitaplarımda yaptığım şeyi yapmayı deniyorum: yalnızca içinde yaşadığım şu dünyaya yöneliyor; onu anlamaya çalışıyor ve yine, onu içinde yaşadığım bir başka gerçeklikle, ancak bütünüyle ispatlanamaz bir gerçeklikle yüzyüze getiriyorum. En basit gündelik tecrübeler seviyesine yerleşerek yolumu, eleştirel silahlarımı almaksızın katediyorum. Bir bilim adamı olarak değil, daha çok, bilimsel talepleri bulunmayan sıradan bir insan olarak hepimizin yaşadığı, hissettiği, dinlediği ve baktığı şeylerden söz ediyorum.

Günümüzde imajlar, duyu tecrübemizin, düşünce sürecimizin, duygularımızın ve ideolojimizin günlük besinidir. “İmaj”dan söz ettiğimde, bu kelime anında farklı anlamlara bürünüyor: Söze dayalı (*verbal*) imajlar (neden bunların gördüğüm şeyler kadar imajlar oldukları düşünölsün?); zihinsel imajlar yalnızca düşünmek için dili kullandığımda varolabilen imajlardır; ve muhayyileyi besleyen, muhayyile tarafından üretilen ve bu nedenle muhayyileden ayrılması imkânsız imajlar.

Bu kitapta görme ve işitme, gösterme ve konuşma arasında yapılmış bulunan aşırı ölçüde basit bir ayrıma bağlı kalacağım. Orga-

nize edilmiş imajların aynı zamanda bir dil oluşturduklarının, bu ayırımın konuşma ile sınırlı olmadığına gayet tabii farkındayım. Bununla birlikte, elinizdeki kitapta, bütün modern gelişmelere rağmen, jest, mimik ve film dilini görmezlikten gelerek “dil”in konuşma anlamını veren kullanımını tercih ediyorum. Önyargılı bir yaklaşım mı? Kesinlikle hayır! Arzum, aynı zamanda, bulanıklık, karmaşa ve yanlış anlamalarla dolu bir alanda, bir “açıklık” ölçüsünü yeniden oluşturmaktır.

Aynı şekilde bir de sinematik dil vardır — Bunun da, pekâlâ bilincindeyim! Fakat çok sık biçimde insanlar, bu imajlar serisinin cümlelerin organizasyonuyla aynı şey olduklarını unutuyorlar. Dili kodlardan, gösterenlerden, sentagma (*syntigma*), semiyotik ve semiyolojiden söz ederek tanımlamak, problemi çözmez. Biz daima, başlangıç noktamız olarak basit olgulara, sağduyuya ve klişe sözlere döneriz. Çünkü, bilelim ya da bilmeyelim, hoşlanalım ya da hoşlanmayalım “herkes lokmasını çiğner ve ekmeğini gündelik hakikatlere ve sınırlamalara göre pişirir”.

“Fakat”, diyebilirsiniz, “ışıtme ve görme’yi neden birbirine bağlamayalım? Söz dışında çok sayıda şey duyarım: müzik, gürültü, iletişimle içiçe geçen hayatı gürültü. Gürültü bazen düzene kaynaklık eder ve bazen de anlam uğruna yatırılır. Müzik imaj olabilir veya bize imajlar sunabilir; ancak öte yandan, aynı şekilde, söz yazılı olabilir ve yazı vizüel [görsel] olabilir: sözleri okuyabilirsiniz. Işıtme ve konuşma, görme ve imaj arasında zorunlu ve ayırıcı hiçbir ilişki yoktur”. Söylediğiniz şeyin bilincindeyim, elbette; yine de, yanlış anlaşılan basitleştirmemi sonuna kadar savunacağım. Işıtme ve konuşmayı ilişkilendirmeye, onları görmenin ve imajın karşısına yerleştirmeye devam edeceğim. Hem özel anlamda da değil, temelde. Işın kırılmasından doğan koyu çizgilerin var olduklarının, yanlış anlaşılması imkânsız hücre bölünmelerinin bulunduğu ve vizüel olanın izleyicilere nüfuz ettiğinin de bilincindeyim gayet tabii. Fakat bütün bunları kabul etsem bile, yine de şu iki farklı alana geri dönmem gerekir: duyduğum şey, gördüğüm şeyin kompoze ettiği diğer evrenden farklı bir evren oluşturur.

Üstünkörü bir teklif olmaktan çok uzak, bu ayırım, bilimsel temellere dayanan çok sayıda meydan okumaya rağmen herkesin tec-

rübesine tekabül eder. Bu bilimsel incelemeler hiç şüphesiz, araştırma yapan bilim adamının amaçları için faydalıdır; fakat benim amacım farklı. Ve ulaştığımız sonuçlar, bu temel tecrübeye içkin/mündemiç aşırı basitleştirmeyi karşılamaktadır.

Böylece ben, Söz'ü imaja veya bir imajlar serisine dönüştürmeyi reddediyorum. İmajları söze dönüştürmeyi veya imajlar serisini bir dil saymayı da reddediyorum. Bunu, sözle imaj arasındaki ilişkiyi, özdeşliklerinin kabulünün bilimsel nedenlerini anladığım halde yapıyorum. Fakat aslında biz, görme ile işitme arasında mutlak bir kesinti bulunduğunu öne sürüyor da değiliz. Ben, onlar arasındaki ayırma dayalı iki farklı evrenin varlığından söz ediyorum; ancak, çoğu zaman, bu evrenler, en azından genelde, birbirinden ayrı evrenler değildirler.

Genel tecrübemiz içinde görme ve işitme birbiriyle ilişkilidir ve ikisi arasındaki tam denge, kişinin dengesini üretir; bu yüzden, birinin diğerine galip gelecek tarzda üstün hâle getirilmesi tehlikelidir. Yine de, bu tam da, günümüzde biz vizüelin ve imajların kayıtsız şartsız zaferine tanıklık ediyorken, gerçekleşmiş bulunan şeydir. Ayrıca, yukarıda belirtilen bir dil oluşturunca olarak (vizüel) imajlar, vizüel imajlara indirgenmiş olarak (basılı) söz, yalnızca imajların harekete geçiricisi olarak söz, pek masum ve nesnel açıdan bilimsel değildirler. Bu tezler gerçekten de, Vizüel'in ve (vizüel) imajların toplumumuz ve düşünce hayatımızdaki zafer yürüyüşünün açık bir göstergesidir.

Bununla birlikte, görme ile işitme arasındaki ilişkiyi koparmalıyız. Her kişi, gördüğü ve işittiği şeylerin, gösterdiği ve konuştuğu şeylerin bir araya gelmesinden oluşur. Her birinin kapısı, sürekli birbiriyle yüz yüze gelen farklı evrenlere açılan iki farklı duyu vardır. Bu iki evren, varoluşun her düzeyinde karşı karşıya gelirler.

Yine de ben, görmenin belirleyici duyu olduğunu düşünen Oswald Spengler'i izlemeyi reddediyorum. Spengler, yüzümüzün ön cephesindeki iki gözümüzün, iki gözün de kullanılmasını gerektiren odaklanmış vizyonla birlikte, hayvan dünyasına göre — ki hayvanların gözlerinin her biri yüzün farklı cephelerinde yer alır — insan olma özelliğimizi teşkil ettiğine inanır. Bu düzenleme, biri sağ biri sol olmak üzere, iki ayrı dünya görüşü üretir. Spengler gözlerin

bu tanziminin, insanlığın egemenlik kurma gücünün ve insanın dikey konumunun — ki bu konumda gözlerimiz bedenlerimizin zirvesine yerleştirilmiştir — kaynağı olduğunu düşünür.

Çok daha esaslı bir yolla ben, konuşma dilini insanın biricikliğinin temeli hâline getiren rayıçteki bütün düşünceleri destekliyor ve burada tekrar dile ve söze dönüyorum. Gayet tabii, karıncaların da “dilleri” bulunduğunu, arıların da bir vizüel “dile” sahip olduklarını, yani bir ayırma, iletişim kurma ve enformasyonu dönüştürme yöntemlerinin bulunduğunu kabul ediyorum. Onların “dilleri”, hem kodlanmış hem de öğrenilen dillerdir. Fakat bu diller ne ölçüde ince diller olursa olsun, konuşulan insanî dille ortak hiçbir özellikleri yoktur. Bu iletişim yöntemlerini dillerle özdeşleştirmenin biricik yolu, dilin olgusal enformasyona indirgenebileceğini varsaymaktır. Fakat konuşma, temelde, enformasyonun nakli değildir. Bundan daha fazla bir şeydir. Söz alanı başka, eylem alanı başkadır. Konuşma ilişkisi, enformasyon dışında mesajlar almayı içerir; refleksleri aşan duyguları içerir.

İnsanî konuşma dilinin arıların dilinden daha kompleks, daha mükemmel veya daha gelişmiş bir dil olduğunu söylemiyorum. Doğaları farklı olduğu için karşılaştırılmaz olduklarını söylüyorum. Onları karşılaştırmak için insanî dilden, vizüel enformasyonu aşan her şeyi, kodlanmaya elverişsiz her şeyi çıkarmanız gerekir. Bu sonuç, bütün bilimlere özgü geleneksel indirgemeci yöntem olan bir organın kesilerek atılması değildir yalnızca; dilin kalbinin cerrahî yöntemlerle kesilerek atılmasıdır da.

İnsanî konuşma dilini kesinlikle, belirtmiş bulunduğumuz şu unsurlar karakterize eder: dokunma veya vizüel ile aktarılabilen şeyin sınırlarının aşılması, onun ötesine geçilmesi ve imhası. Onun temel özellikleri anlamın, belirsizliğin, yorum değişikliklerinin genişliği ve çapıdır. İnsanî dildeki bir işaret, bir nesneye tekabül etmez. Bir kelime, yankıları düşüncelerle içiçe geçmiş bulunan hislere, irrasyonalliteyle sarmaş dolaş nedenlere, hiçbir yere götürmeyen güdülere, koordine edilmemiş dürtülere çağrıda bulunur. Bu özgünlük, bana öyle geliyor ki, ortak paydadın daha fazla önem taşıyan bir şeydir. Enformasyonu iletebilen her şeyi almak ve bunu insanî dil saymak bana önyargılı bir tutum gibi görünüyor